

Petar Sotirov <https://orcid.org/0000-0003-4082-4592>

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Wydział Filologiczny, Katedra Językoznawstwa Słowiańskiego, pl. Marii Curie-Skłodowskiej 4a, 20–031 Lublin, e-mail: petar.sotirov@mail.umcs.pl

O BULGARSKO-POLSKIEJ ASYMETRII W ROZWOJU LEKSYKI POCHODZENIA PRASŁOWIAŃSKIEGO (NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH BULGARSKICH SŁÓW GWAROWYCH I ICH ODPOWIEDNIKÓW W JĘZYKU POLSKIM)

ON THE BULGARIAN-POLISH ASYMMETRY IN THE DEVELOPMENT
OF THE VOCABULARY OF PROTO-SLAVIC ORIGIN (BASED
ON THE EXAMPLE OF SELECTED BULGARIAN DIALECTAL WORDS
AND THEIR EQUIVALENTS IN POLISH)

Słowa kluczowe: język bułgarski, język polski, leksyka, słownictwo gwarowe, język prasłowiański, asymetria

Keywords: Bulgarian language, Polish language, lexis, dialectal vocabulary, Proto-Slavic language, asymmetry

Streszczenie

Obiektem rozważań są wybrane bułgarskie i polskie wyrazy o wspólnym pochodzeniu prasłowiańskim, ale o asymetrycznym funkcjonowaniu. Jednostki bułgarskie mają zasięg regionalny, natomiast ich odpowiedniki w języku polskim należą do aktywnego słownictwa ogólnego. Celem badania jest ukazanie różnych relacji w zakresie formy i semantyki między bułgarskimi i polskimi wyrazami, a także wyciągnięcie wniosków dotyczących czynników, które na nie wpłynęły. Analiza pokazała, że zarówno pod względem formy, jak i semantyki omawiane leksemy bułgarskie i polskie są całkowicie lub częściowo zbieżne. W większości wypadków występują różnice formalne i znaczeniowe. W stosunku do prasłowiańskiego wyrazu źródłowego czasem polska, a czasem bułgarska jednostka językowa pozostaje w bliższej relacji semantycznej. Obserwowana bułgarsko-polska asymetria leksykalna w zakresie rozwoju leksyki wspólnego pochodzenia prasłowiańskiego jest wynikiem współdziałania czynników o różnym charakterze, w tym: kontaktów międzyjęzykowych, specyfiki kształtowania się języka literackiego, wewnętrznych procesów językowych i innych.

Abstract

The subject of the study are selected Bulgarian and Polish words of common Proto-Slavic origin, but with asymmetric functioning. Bulgarian units have a regional scope, while their equivalents in Polish belong to the active general vocabulary. The aim of the study is to show the different relations in terms of form and semantics between Bulgarian and Polish words, as well as to draw conclusions regarding the factors that influenced them. The analysis showed that the Bulgarian and Polish lexemes

discussed are completely or partially similar in both form and semantics. In most cases, there are formal and semantic differences. In terms of semantics, in a few cases the lexemes of both languages are similar, but in most examples there are semantic differences. In relation to the Proto-Slavic source word, sometimes the Polish and sometimes the Bulgarian language unit remains in a closer semantic relationship. The observed Bulgarian-Polish lexical asymmetry in the development of vocabulary of common Proto-Slavic origin is the result of the interaction of factors of a various nature, including: interlinguistic contacts, the specific nature of the formation of the literary language, internal linguistic processes, etc.

Na rozległej słowiańskiej przestrzeni językowej można obserwować i porównywać rozmaite procesy dotyczące odrębnych języków słowiańskich. Szczególnie w dziedzinie słownictwa w wielu przypadkach obecna jest asymetria w semantycznym rozwoju wyrazów wspólnego pochodzenia prasłowiańskiego. Jest ona spowodowana odmiennością uwarunkowań historycznych, politycznych, kulturowych czy geograficznych. Można to zauważyć, porównując słownictwo języka bułgarskiego i polskiego. Bułgarskie źródła leksykograficzne zawierają znaczną liczbę leksemów, które określane są jako gwarowe, tj. jako leksemy o ograniczonym zasięgu terytorialnym (i społecznym), natomiast w języku polskim pochodne od tego samego przodka słowa są w aktywnym i szerokim użyciu. Takie właśnie wyrazy są przedmiotem niniejszego artykułu, mającego na celu ukazanie, poprzez analizę porównawczą, różnych typów relacji semantycznych między bułgarskimi wyrazami gwarowymi i ich polskimi odpowiednikami, a także wyciągnięcie wniosków dotyczących czynników, które na nie wpłynęły.

W niniejszym badaniu kluczowe dla analizy porównawczej pojęcie odpowiedności (ekwiwalencji) językowej rozumiane jest w swoisty sposób, czyli nie tylko jako relacja między jednostkami dwóch różnych języków, ale jako relacja między jednostkami odmian regionalnych jednego języka i jednostkami odmiany ogólnej drugiego języka. Ta nierówność wynika z celów badawczych, które związane są z wykazaniem skutków asymetrycznego rozwoju, w wyniku którego leksemy języka bułgarskiego i polskiego o wspólnym pochodzeniu znalazły się w odmiennych grupach słownictwa pod względem funkcjonowania. Zaproponowany tutaj opis ma charakter konfrontatywny, więc zakłada określony punkt wyjściowy i docelowy badania [Maldjieva, 2009, s. 16]. W związku z tym przeprowadzona analiza wychodzi od rekonstruowanej i wspólnej dla jednostek obydwóch języków formy prasłowiańskiej i zmierza do zestawienia bułgarskich i polskich wyrazów pozostających w wyraźnej zależności zarówno na płaszczyźnie formalnej (mają wspólny rdzeń, podobną strukturę itd.), jak i semantycznej (mają wspólny element znaczeniowy).

Materiał dla języka bułgarskiego został zaczerpnięty z kilku opracowań leksykograficznych zawierających słownictwo gwarowe, takich jak: *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век* (Słownik

rzadkich, przestarzałych i gwarowych słów w naszej literaturze XIX i XX wieku) [ПРОДД], *Речник на характерни родопски думи в момчиловския говор* (Słownik charakterystycznych dla Rodopów wyrazów w gwarze wsi Momczilowcy) [PXPД], *Речник на диалектни думи от Смолян* (Słownik wyrazów gwarowych miasta Smolan) [РДДС], *Речник на българските говори в Южните Родопи, Драмско и Сярско* (Słownik gwar bułgarskich regionów południowych Rodopów, Drama i Sjar) [РБГ]. Jako źródło materiałowe posłużyła także monografia *Българска диалектология* (Dialektologia bułgarska) autorstwa Stojko Stojkova [БД]. Polskie odpowiedniki i ich znaczenia oraz rekonstrukcje form prasłowiańskich podawano według *Wielkiego słownika języka polskiego* pod redakcją Piotra Źmigrodzkiego [WSJP PAN].

W wymienionych bułgarskich źródłach materiałowych znaczna liczba leksemów ma odpowiedniki w języku polskim, które należą do ogólnej odmiany polszczyzny, używanej współcześnie przez jej użytkowników. Są to rzeczowniki, przymiotniki, czasowniki oraz przysłówki. Pod względem formy niektóre leksemy bułgarskie i ich polskie odpowiedniki są całkowicie zbieżne (np. bułg. *близна* – pol. *blizna*, bułg. *строп* – pol. *strop*), jednak większość stanowi niepełne ekwiwalenty z mniejszymi lub większymi różnicami (np. bułg. *булван* – pol. *bałwan*, bułg. *въсу* – pol. *wąsy*, bułg. *детел* – pol. *dzięcioł*). Jeśli chodzi o semantykę, istnieją różne przypadki, które zostaną przedstawione bardziej szczegółowo w dalszej części tekstu.

Jako ogólne utrwała się wrażenie, że w obrębie par leksykalnych bułgarsko-polskich polska jednostka zazwyczaj ma szerszy zakres semantyczny, ponieważ obok głównego znaczenia występują także znaczenia dodatkowe, w tym przenośne. Taka sytuacja nie dziwi, jest ona bowiem wynikiem dłuższego funkcjonowania polskiego leksemu w komunikacji publicznej w porównaniu do jego bułgarskiego odpowiednika. Można tu przytoczyć wiele przykładów:

1. Psł. ***krušiti** ‘rozbijać, łamać na drobne kawałki’ [WSJP PAN – kruszyć] bułg. **крых** ‘бучка, малка частица’ (‘mała częśćka czegoś’) [PXPД, s. 112] – pol. **okruch** 1. ‘kawałek, pozostałość po jedzeniu (okruch chleba)’, 2. ‘twardy kawałek jakiegoś materiału, oderwany od większej całości albo będący jednym z elementów, na który się ona rozpadła (okruchy szkła)’, 3. książk. ‘to, co pozostało po wydarzeniach lub faktach, które miały miejsce (okruchy historii, informacji; okruchy prawdy, nadziei; okruchy pamięci, wspomnień)’ [WSJP PAN – okruch].
2. Psł. ***pasm** ‘pęk, określona ilość nici, przędzy’ [WSJP PAN – pasmo] bułg. **пасмо** ‘осукано влакно, чиле, гранче прежда’ (‘skręcone włókno, nici nawinięte na wiązkę, motek przędzy, kłębek włóczek’) [PXPД, s. 128] – pol. **pasmo** 1. ‘przylegające do siebie lub zwinięte razem włosy wyróżniające się kolorem, splotem lub długością (pasmo włosów)’, 2. ‘ciąg przylegających do siebie gór, tworzących wydłużony grzbiet górski (pasmo gór)’, 3. ‘rzecz, która ma

- lub tworzy podłużny kształt (pasma tkaniny, pasmo zieleni)', 4. 'wyznaczona część jezdni, ciągnąca się wzdłuż jej osi, po której poruszają się pojazdy (pasma ruchu)', 5. 'szereg następujących po sobie jednorodnych zdarzeń (pasma sukcesów)', 6. 'zakres częstotliwości przesyłania fal lub sygnałów (pasma radiowe)' [WSJP PAN – pasmo].
3. Psł. ***petьlja** 'kawałek sznura, taśmy itp. związany w kształt pierścienia' [WSJP PAN – pętla]
 bułg. **пъателка (петелка)** 'илик, примка за конци, за да се закопчава копче на дреха' ('rozcięcie w ubraniu do zapinania guzika, kółko z nici służące do zapięcia guzika w ubraniu') [PXPД, s. 129] – pol. **pętelka** 1. 'kółko z wąskiego paska materiału, kawałka sznurka, grubych, splecionych nici służące do zapinania na guzik, zawieszania na haczyku, zaczepiania o coś lub w innym celu', 2. 'krótka kolistą linią, po której odbywa się ruch', 3. 'element ściegu dziewiarskiego w kształcie kółka' [WSJP PAN – pętelka];
4. Psł. ***ščene** 'potomek psa (wilka, lisa)' [WSJP PAN – szczenię]
 bułg. **пченьа (пченье)** 'малко куче, което налита' ('mały pies, który zachowuje się agresywnie') [PXPД, s. 138] – pol. **szczenię** 1. 'młody pies', 2. 'młody osobnik zwierzęcia podobnego do psa albo z nim spokrewnionego', 3. pot. 'pejorat. ktoś młody, kto swoim brakiem doświadczenia budzi lekceważenie mówiącego' [WSJP PAN – szczenię];
5. Psł. ***věšati** (< *věš-ja-ti) 'wieszać, zawieszać' [WSJP PAN – wieszać]
 bułg. **завеска (завешка)** 'престилка, пола' (fartuch, spódnica) [PPOДД, s. 140] – pol. **zawieszka** 1. 'przedmiot przeznaczony do zawieszania w różnych celach', 2. 'uchwyt umożliwiający zawieszenie przedmiotu w wybranym miejscu', 3. pot. 'spowolnienie lub chwilowe ustanie działania kogoś lub czegoś' [WSJP PAN – zawieszka].
6. Psł. ***myti** 'myć' [WSJP PAN – myć]
 bułg. **мийка** 'умивалник' ('umywalka') [PPOДД, s. 259] – pol. **myjka** 1. 'przedmiot ułatwiający mycie, który trzyma się w dłoni lub nakłada na nią jak rękawiczkę', 2. 'urządzenie przeznaczone do czyszczenia określonych obiektów', 3. 'umywalka przeznaczona do mycia lub przemywania określonych części ciała w niektórych zakładach pracy' [WSJP PAN – myjka].

Porównanie głównych znaczeń badanych par wyrazów bułgarsko-polskich pokazuje, że w niektórych przypadkach występuje między nimi całkowite podobieństwo semantyczne. Są to przede wszystkim leksemy mające tematycznie wyraźny charakter antropocentryczny, gdyż bezpośrednio dotyczą człowieka, jego sposobu życia i jego najbliższego otoczenia. W zdecydowanej większości jednostki te są rzeczownikami nazywanymi: **części ciała ludzkiego** (np. bułg. *желудък* [PPOДД, s. 133] – pol. *żołądek*, psł. *želǫďkъ; bułg. *жеч* [PPOДД, s. 134] – pol. *żółć*, psł. *zǫ'ць), elementy **wyglądu człowieka** (np. bułg. *вѣси* [PPOДД, s. 77] – pol. *wąsy*,

psł. *(v)ǫstъ), **ubranie** (np. bułg. *кошуля* [PPOДД, s. 219] – pol. *koszula*, psł. *košuľa < łac. *casula*), **przedmioty gospodarstwa domowego** (np. bułg. *опаска* [PPOДД, s. 315] – pol. *opaska*, psł. *pojasъ; bułg. *паливо* [PPOДД, s. 333] – pol. *paliwo*, psł. *paliti), **członków rodziny** (np. bułg. *керка* [PPOДД, s. 202] – pol. *córka*, psł. *dъk-terъka; bułg. *единак* [PPOДД, s. 125] – pol. *jedynak*, psł. *edinъ), **zajęcia i czynności zawodowe człowieka** (np. bułg. *пастух* [PPOДД, s. 340] – pol. *pastuch*, psł. *pastuchъ; bułg. *вояк* [PPOДД, s. 68] – pol. *wojak*, psł. *wojъ; bułg. *виноберма* [PPOДД, s. 60] – pol. *winobranie*, psł. *vino z łac. *vīnum* + psł. *bъrati), **zwierzęta domowe i dzikie oraz ich siedliska** (np. bułg. *пѣс* [PPOДД, s. 418] – pol. *pies*, psł. *pъsъ; bułg. *детел* [PPOДД, s. 101] – pol. *dzięcioł*, psł. *dętelъ / *dętel'ъ; bułg. *перперуца* [PPOДД, s. 345] – pol. *przepiórka*, psł. *perperъka; bułg. *желва* [PPOДД, s. 133] / *жолва* [PXPД, s. 100] – pol. *żółw*, psł. *žely; bułg. *икра* [PPOДД, s. 175] – pol. *ikra*, psł. *jikra, *jъkra; bułg. *гражд* [PPOДД, s. 88] / *заграднина* [PPOДД, s. 141] – pol. *zagroda*, psł. *gorditi), **zjawiska przyrodnicze i fizyczne** (np. bułg. *поводие* [PPOДД, s. 354] – pol. *powódź*, psł. *voda; bułg. *чад* – pol. *czad*, psł. *čadъ), **zwyczaję** (np. bułg. *вено* [PPOДД, s. 56] – pol. *wiano*, psł. *věno), **pojęcia abstrakcyjne** (np. bułg. *крайна* [PPOДД, s. 219] – pol. *kraina*, psł. *krajina).

Do tej samej grupy leksemów należą niektóre czasowniki (np. bułg. *бризна* [PPOДД, s. 42] – pol. *bryznać / bryzgać*, psł. *bryzgati; bułg. *рикам / рича* [PPOДД, s. 430] – pol. *ryczeć*, psł. *ryčati [< *rūk-ē-] / *rykati; bułg. *ломѣам* [PXPД, s. 115] – pol. *łamać*, psł. *lamati; *сунам* [PXPД, s. 148] – pol. *sunąć / suwać*, psł. *sunōti), kilka przymiotników (np. bułg. *жаден (жъдан)* [PPOДД, s. 132] – pol. *pożądany*, psł. *žędati; bułg. *наг* [PPOДД, s. 277] – pol. *nagi*, psł. *nagъ; bułg. *пчешуки* [PPOДД, s. 415] – pol. *psie*, psł. *pъsъ; bułg. *житка* [БД, s. 132] – pol. *rzadka*, psł. *rědъkъ; bułg. *закрожен* [РДДС, s. 263] – pol. *zaokrąglony*, psł. *krōgъ), także przysłówki (np. bułg. *дробно* [PPOДД, s. 117] – pol. *drobno*, psł. *drobъnъ; bułg. *заутрашник* [PXPД, s. 104] – pol. *nazajutrz*, psł. *utro).

W większości przypadków jednak leksemę obu języków zawierają mniejsze lub większe różnice w zakresie ich semantyki. W niektórych spośród nich różnica powstała w wyniku modyfikacji znaczenia leksemu bułgarskiego lub polskiego w kierunku jego zawężenia, na przykład: bułg. *домовник* ‘stopanin, sobstvenik, домакин’ (‘właściciel domu, gospodarz’) [PPOДД, s. 111] – pol. *domownik* ‘osoba stale mieszkająca w określonym mieszkaniu lub domu jednorodzinnym’, psł. *domъ; bułg. *хлев* ‘обор, кошара’ (‘obora, zagroda’) [PPOДД, s. 547] – pol. *chlew* ‘budynek gospodarczy przeznaczony do hodowli świń’, psł. *chlěvъ.

W badanym materiale zaobserwowano również przypadki, w których bułgarska i polska jednostka leksykalna odnoszą się do odmiennych realiów pozajęzykowych, niemniej jednak w ich semantyce można doszukać się wspólnego elementu znaczeniowego. Dotyczy to na przykład takich par wyrazowych, jak: bułg. *мрък* ‘възчерен’ (‘czarnawy’) [PPOДД, s. 265] – pol. *mrok*, ‘ciemność’, psł. *morkъ;

bułg. *позор* ‘гледка, зрелище’ (‘widok, widowisko’) [ПРОДД, s. 362] – pol. *pozór* ‘zewnątrzny przejaw czegoś, sprawiający, że jest to odbierane jako inne, niż jest w rzeczywistości; fasada’, psł. *rozogъ; bułg. *блезна / близна* ‘празнина’ (‘luka’) [ПРОДД, s. 36] – pol. *blizna* ‘śląd na skórze po zagojonej ranie’, psł. *bli-zna; *посльадак* ‘плацента’ (‘pępowina’) [ПХРД, s. 133] – *pośladek* ‘jedna z dwóch części ciała, silnie umięśniona, znajdująca się między plecami a udami’, psł. *po-slědъкъ < psł. *slědъ; bułg. *ворга* 1. ‘подутина на главата’, 2. ‘издигнато място върху повърхността на ливада или нива’ (1. ‘guz na głowie’, 2. ‘wypukła plama na powierzchni łąki lub pola’) [РДДС, s. 262] – pol. *warga* 1. ‘każdy z dwóch fałdów skórnych zamykających jamę ustną, po zewnętrznej stronie delikatniejszych i czerwieńszych od skóry twarzy’, 2. zool. ‘część narządu gębowego owadów’, 3. bot. ‘jeden z dwu płatków korony niektórych kwiatów’, 4. techn. ‘element narzędzi i urządzeń mechanicznych służący do uszczelniania’, 5. techn. ‘element w piszczalkach organów i in.’, psł. (dial.) *vŕga.

Observacje pokazują, że polska jednostka językowa jest czasem bliższa semantycznie prasłowiańskiemu wyrazowi źródłowemu, podczas gdy w leksemie bułgarskim występuje znaczenie wtórne, na przykład: bułg. *урувам* ‘отнасям се зле, отритвам’ (‘źle traktuję, odrzucam’) [ПРОДД, s. 527] – pol. *urywać* ‘szarpiąc, powodować, że coś odpada od jakiejś całości lub od miejsca zamocowania’, psł. *-ryvati (sę) *rovŕ / *rujŕ ‘rozrywać, rozszarpywać, przerywać; drzeć, targać’. Można również zauważyć przypadki, w których bułgarski wyraz jest semantycznie bliżej pierwotnego źródła, na przykład przy wskazanej już parze bułg. *ворга* – pol. *warga*, gdzie wszystkie znaczenia polskiego leksemu powstały drogą metaforyzacji, natomiast znaczenia bułgarskiego słowa są ściśle związane z psł. *vŕga ‘nabrzmienie, wypukłość’.

W analizowanym materiale można odnaleźć przykłady, w których leksem bułgarski i jego polski odpowiednik uległy temu samemu rodzajowi transformacji semantycznej w porównaniu z prasłowiańskim słowem źródłowym. Tak jest na przykład w przypadku bułg. *сток* ‘улей, по който се оттича нещо’ (‘wglębie pochyłe, przez które coś przepływa’) [ПРОДД, s. 527] i pol. *stok* o znaczeniu ‘pochyła powierzchnia góry, pagórka lub wzgórze’. Są one kontynuantami psł. *točiti o pierwotnym znaczeniu ‘to, co się stacza w dół, co opada’ zastąpionym wtórnym znaczeniem ‘miejsce, po którym coś (ktoś) się zsuwa, stacza’ > ‘pochyłe, spadzi-ste zbocze’ [WSJP PAN – stok]. Podobny równoległy rozwój semantyczny można zaobserwować także w przypadku wyrazów bułg. *утека* ‘избягам’ (‘uciec’) i pol. *uciec*, które powstały metaforycznie od psł. *utekti, *utekŕ ‘wyciec, wypłynąć’ > *tekti z przedrostkiem *u- ‘od’ [WSJP PAN – uciec].

W kontekście rozważanego tu problemu interesujące są przyczyny, które doprowadziły do tej swoistej asymetrii w zakresie witalności określonych jednostek słownictwa języka bułgarskiego i polskiego. Nie ulega wątpliwości, że pomimo

wspólnej prasłowiańskiej proveniencji odrębna historia kształtowania się każdego z języków na dalszych etapach rozwoju spowodowała powstanie istotnych różnic w ich poszczególnych obszarach.

Analiza obecnego materiału językowego oraz dokonane dotychczas i zaprezentowane w innych publikacjach ustalenia [np. Сотиров/Sotirov, 2016; Sotirov, 2022] pozwalają stwierdzić, że bułgarsko-polska asymetria leksykalna w zakresie rozwoju leksyki o wspólnym pochodzeniu prasłowiańskim jest wynikiem złożonego współdziałania czynników o różnym charakterze.

Niektóre z przyczyn, które doprowadziły do zniknięcia leksemów bułgarskich z powszechnego użycia, wiążą się z wpływami języków obcych. Można to zauważyć zwłaszcza w zakresie bułgarskiej terminologii naukowej, na przykład w dziedzinie anatomii i medycyny, która kształtowała się pod silnym wpływem języka greckiego i łaciny. Jako przykład można wskazać wyraz *желудек* (pol. *żołądek*), który został zastąpiony greckim wyrazem *stomah*, a także słowo *въси* (pol. *wąsy*) wyparte przez wyraz greckiego pochodzenia *мустаџи*.

Wiele przykładów z zakresu omawianej bułgarsko-polskiej odmienności funkcjonalnej poszczególnych wyrazów jest skutkiem konkretnego rozstrzygnięcia rywalizacji na korzyść jednego lub drugiego leksemu podczas kształtowania się norm bułgarskiego języka literackiego. Wiadomo, że w tym procesie bułgarskie dialekty północno-wschodnie odgrywały główną rolę, więc z nich zaczerpnięto większość słownictwa języka przeznaczonego do użytku ogólnego [Виденев/Videnov, 1990, s. 35–36; Андрейчин/Andrejčín, 1977, s. 25]. Ograniczony udział miały natomiast odmiany regionalne znajdujące się na obszarach peryferyjnych, do których należy większość omawianego tutaj słownictwa¹. Tak można tłumaczyć fakt, że na przykład słowa takie jak *виноберма* (pol. *winobranie*), *гроза* (pol. *zagrożenie*), *желва* (pol. *żółw*), *завеска (завешка)* (pol. *zawieszka*) i inne zawężyły swoje funkcje do obiegu regionalnego, ustępując miejsca słowom *гроздобер*, *страх*, *костенурка*, *престилка*.

Specyficzne procesy semantyczne w obrębie języka bułgarskiego czy polskiego również są przyczyną różnic między dwoma językami. Daje się to uwidocznić na przykładzie bułg. *хлев* i pol. *chlew*. W standardowym języku bułgarskim wyraz *хлев* został zastąpiony kilkoma leksemami o węższej semantyce: *обор* (obora), *кошара* (zagroda) i *кочина* (chlew). W języku polskim leksem *chlew* pozostał zaś w aktywnej funkcji, ale o bardziej konkretnym znaczeniu: ‘budynek gospodarczy przeznaczony do hodowli świń’ [WSJP PAN – chlew].

Cechą charakterystyczną słownictwa bułgarskiego jest obecność ograniczonej liczby wyrazów o proveniencji protobułgarskiej. W pewnym stopniu ten

¹ O pojęciach *centrum* i *peryferia* oraz ich miejscu w badaniach dialektologicznych zob. Jaros, 2016.

fakt również wpływa na omawianą asymetrię bułgarsko-polską. W naszym materiale rola tego dziedzictwa jest widoczna na przykładzie wyrazu *близна* (pol. *blizna*). Jednostka słowiańskiego pochodzenia w języku bułgarskim została zastąpiona protobułgarskim leksemem *белег*, który rozwinął wiele znaczeń we współczesnym języku bułgarskim [zob. РБЕ – белег].

Podsumowując, przeprowadzone badanie pokazuje, że w języku bułgarskim i polskim występuje liczna grupa leksemów o wspólnym pochodzeniu prasłowiańskim, ale o odmiennym zakresie funkcjonowania. Odmienność ta polega na tym, że jednostki języka bułgarskiego należą do leksyki gwarowej i mają zasięg regionalny, natomiast ich ekwiwalenty w języku polskim są częścią leksyki ogólnej. Analiza zaprezentowanych faktów językowych doprowadziła do wniosku, że na płaszczyźnie formalnej badane wyrazy bułgarskie i polskie pozostają w wyraźnej zależności, a pod względem semantyki między nimi występują rozmaite relacje przy zachowaniu wspólnego elementu znaczeniowego. Nie byłoby przesadne stwierdzenie, że każdy z przedstawionych przypadków asymetrii jest specyficzny, ciekawy i zasługuje na oddzielne, pogłębione studium. Z pełnym przekonaniem można więc powiedzieć, że poruszona problematyka, ze względu na jej istotne znaczenie, zasługuje na dalsze i szersze badania.

ROZWIĄZANIA SKRÓTÓW

Skróty konwencjonalne

- bot. – botanika
- bułg. – język bułgarski
- dial. – dialektalne
- książk. – książkowe
- łac. – łaciński
- pejorat. – pejoratywne
- pol. – język polski
- pot. – potoczne
- psł. – język prasłowiański
- techn. – technika
- zool. – zoologia

Źródła

- WSJP PAN – ŻMIGRODZKI Piotr, red., b.r., *Wielki słownik języka polskiego*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, <https://www.wsjp.pl/> (dostęp: 31.03.2025).
- БД – Стойков Стойко, 1993, *Българска диалектология*, Българска академия на науките, София. / Стојков Стојко, *Balgarska dialektologija*, Balgarska akademija na naukite, Sofia.
- РБГ – Антонова-Василева Лучия, Митринов Георги, 2011, *Речник на българските говори в Южните Родопи, Драмско и Сярско*, Българска академия на науките, София. / ANTONOVA-VASILEVA Lučija, MITRINOV Georgi, 2011, *Rečnik na balgarskite govori v Ūžnite Rodopi, Dramsko i Sârsko*, Balgarska akademiâ na naukite, Sofia.
- РБЕ – *Речник на българския език (онлайн)*, <https://ibl.bas.bg/rbe/> (dostęp: 2.04.2025). / *Rečnik na balgarskiâ ezik (online)*, <https://ibl.bas.bg/rbe/> (dostęp: 2.04.2025).
- РДДС – Субашиев Емил, 1969, *Речник на диалектни думи от Смолян*, в: Х. Христов, П. Петров, С. Димитров, ред., *Родопски сборник*, т. 2, Българска академия на науките, София, с. 261–268. / SUBAŠIEV Emil, 1969, *Rečnik na dialektni dumi ot Smolân*, w: H. Hristov, P. Petrov, S. Dimitrov, red., *Rodopski sbornik*, t. 2, Balgarska akademiâ na naukite, Sofia, s. 261–268.
- РРОДД – Илчев Стефан, ред., 1974, *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век*, Издателство на Българската академия на науките, София. / Ilčev Stefan, red., 1974, *Rečnik na redki, ostareli i dialektni dumi v literaturata ni ot XIX i XX vek*, Izdatelstvo na Balgarskata akademiâ na naukite, Sofia.
- РХРД – Каневска-Николова Елена, 2010, *Речник на характерни родопски думи в момчиловския говор*, в: Е. Каневска-Николова, 2010, *При корена от извора*, Издателство Отзвук Прес, Смолян, с. 85–166. / KANEVSKA-NIKOLOVA Elena, 2010, *Rečnik na harakterni rodposki dumi w momčilovskiâ govor*, w: E. Kanevska-Nikolova, 2010, *Pri korena ot izvora*, Izdatelstvo Otvzruk Pres, Smolân, s. 85–166.

BIBLIOGRAFIA

- JAROS Irena, 2016, *Przymiotnikowy formant -asy(-'asy) jako przykład słowotwórczego archaizmu peryferycznego*, „Prace Językoznawcze”, nr 28(4), s. 51–64.
- MALDJIJEVA Viara, 2009, *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska. Słowotwórstwo*, Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa.

SOTIROV Petar, 2022, *Polskie archaizmy na tle ich odpowiedników w języku bułgarskim*, „Slavistica Vilnensis”, vol. 67(2), s. 40–51.

АНДРЕЙЧИН Любомир, 1977, *Из историята на нашето езиково строителство*, Народна просвета, София. / ANDREJČIN Lûbomir, 1977, *Iz istoriâta na našeto ezikovo stroitelstvo*, Narodna prosveta, Sofia.

ВИДЕНОВ Михаил, 1990, *Българска социолингвистика*, Софийски университет, София. / VIDENOV Mihail, 1990, *Balgarska sociolingvistika*, Sofijski universitet, Sofia.

СОТИРОВ Петър, 2016, *За българо-полската асиметрия в областта на архаичната лексика*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie”, nr 5, s. 89–103. / SOTIROV Petar, 2016, *Za balgaro-polskata asimetria v oblastta na arhaičnata leksika*, „Zeszyty Cyrylo-Methodiańskie”, nr 5, s. 89–103.